

A KÖZOKTATÁSI MINISTERNEK A KÖZOKTATÁS ÁLLAPOTÁRÓL AZ ORSZÁGGYÜLÉS ELÉ TERJESZTETT 14. JELENTÉSE.

(Folyt.)

II. füzet: a közép- és főiskolák, emberbaráti és közművelődési intézetek.

A minister évi jelentéséből e füzetben a II. szakasz szól a közép-iskolákról.

Az I. fejezet szerint volt az 188¹/₂ tanévben az országban 179 középiskola, melyek közül állami teljes és nem teljes — az az olyan gymnásium, melyben nincs VIII. osztály, volt együtt 9, főreáliskola 17.

Községi gymnásium	9	reáliskola	7
Kir. kath. és róm. kath.	67	”	—
Görög katolikus	3	”	—
Görög keleti szerb	1	”	—
Görög keleti román	2	”	1
Ágosti hitvallásuaknak	25	”	2
Helvét hitvallásuaknak	28	”	—
Egyesült protestans	1	(Rimaszombati VI. oszt. gym.)	—
Unitáriusoknak	3	”	—
Magán vállalati	3	”	—
Mózes hitü vágúj helyi III. oszt.	reáliskola		1
Együtt gymn.	151	reáliskola	28

A megelőző évhez képest a középiskolák száma csak a Budapesten felállított új állami teljes gymnasiummal szaporodott. Ellenben az 187⁰/₁ isk. évhez képest lényeges változás történt az ily fajtájú iskolák között, a mennyiben a teljes vagyis a jelentés szerint a főgymnasiumok számában 15 apadás, ellenben a nem teljes gymnasiumok számában 20 gyarapodás van. Az elsők csökkenését nem bírjuk megmagyarázni; az utóbbiak a községek és vallásfelekezetek által eszközölt kisebb gymnasiumok állításában leli magyarázatát.

A főreáliskolák száma az állam által rohamosan állított ily intézetek által gyarapodott; a nem teljes reáliskolák száma azért csökkent, mert több ily iskolából lett teljes reáliskola.

Ez iskolák közül állami 26. községi 16. együtt 42. vagyis 23·4% levén, a többiek a 3 magánvállalatit kivéve = 1·6%, a különböző vallásfelekezeteké; ezeknek 134 ily iskolájok van, vagyis a vallásfelekezeteké a középiskolák 76%-a.

Ez adatokból világos, miszerint számra nézve elegendő középiskolánk van.

A II. fejezet a középiskolai tanulók számát tárgyalja.

A jelentés szerint a tanév elején beirt 41,789 tanuló közül a tanév végén vizsgát tett 38562; kimaradt 3222; kik közül esik a gymnasiumokra 2787. tehát a beirtaknak $7\cdot7\%$ -a; a reáliskolákból kilépett 439, tehát a beirtakozottaknak $8\cdot2\%$ -a.

A tanulók száma a két utolsó tanév alatt jelentékenyen apadt; a mennyiben a két év alatt általános számok 4833 egyénnel csökkent. Ha azonban az $187\frac{0}{1}$ létszámmal hasonlítjuk össze a legutóbbi évi létszámot, akkor 2103 gyarapodás tűnik ki; de egyszerűsödés kiténik az is, hogy e gyarapodást a gymnasiumok növendékeinek szaporodása eszközölte, mivel a reáliskolák tanulóinak létszáma 11 év alatt $10\cdot09\%$ apadást mutat. És ha tekintetbe vesszük, hogy a két utolsó év alatt a gymnasiumi tanulók létszámában $2\cdot2\%$; a reáliskolákban pedig $8\cdot3\%$ apadás van; bátran állíthatjuk, hogy a reáliskolai növendékek létszáma mondhatni rohamosan csökken folytonosan.

A középiskolák s különösen a gymnasiumok növendékei számának apadását megmagyarázhatni a különböző szakiskoláknak gyarapodásából, mint a melyek több növendéket vonnak el a gymnasiumoktól: öröndetes jelenség, ha a növendékek közül minél többen térnek productivebb szakpályákra készítők iskolákba.

Hogy a reáliskolák növendékei a közoktatási kormány által ez intézetekre fordított kiváló gondoskodás mellett is, apadnak, abban leli magyarázatát, hogy mivel ez intézetek nem nyújtanak teljes képeztetést a növendékeknek, a közönség egyre inkább fordul el tőlük. Ujból ismétlem ezelőtt tizenhárom évvel tett azt a nyilatkozatomat (Kereszt. Magv. 1870. évi folyam 134 l), hogy jól szervezett gymnasiumok mellett a reáliskolák fényűzési cikkek. Lám azon 270 növendék közül, kik a 18 főreáliskolában az érettségi vizsgát sikerrel letették, műegyetemre csak 118 ment, a nagyobb rész egyetemre és más oly tanintézetekbe, melyekbe a gymnasiumból is léphettek volna.

A középiskolai növendékek közül magyar van a gymnasiumokban $71\cdot4\%$, a reáliskolákban 56% , az összes létszámból $68\cdot70\%$; német nyelvű $10\cdot60\%$.

Vallásra nézve legtöbb van róm. kath. a gymnasiumokban és reáliskolákban 17002 növendék, vagyis az egész középiskolai létszámból $43\cdot25\%$; azután Mózes-hitű a kétféle intézetben $27\cdot08\%$. Ha a tanulók számát vallás szerint a lakóscok számával hasonlítjuk össze, aránylag legtöbb középiskolai növendék van a Mózes-hitűek közül, ezután következnek az ágostai hitvallásuk és unitáriusok: a a gymnasiumokban 307, a reáliskolákban 20 növendéssel = $0\cdot65\%$. Legfeltűnőbb az arány a Mózes-hitűek között, mig ugyanis az ország egész népességéből $4\cdot50\%$ Mózes-hitű, addig a középiskolák népességének létszámában $27\cdot08\%$ van Mózes-hitű. A Mózes-hitű tanulók száma az $187\frac{0}{1}$ tanév óta $160\cdot2\%$ -kal szaporodott, a reálisabb, terhebb munkára készítők intézetekben, polgári- és ipariskolákban nem látjuk, hogy zsidó hazánkiai ily mértékbe tódulnának. Öröndünk ugyan, ha az új nemzedékek magasabbra kívánnak törni; de sehogyszem bir-

juk elgondolni, hogy miként helyezkedik el az életben és társadalomban a könnyebb munkásságot igénylő pályára készült az a sok ember, a kik oda vannak utalva, hogy a productiv foglalkozásuak és birtokosok után éljenek meg; s a társadalom és élet, miképen bírja meg azt a támadást, a melyet a sok, minden áron megélni kényszerült ember ellene intéz.

Az unitárius vallásu növendékek száma tíz év alatt huszonhétel apadott, Nem aggodunk rajta; örvendünk mikor látjuk, hogy általában csekély földbirtokkal bíró hitfeleink productiv pályákra is kezdenek térni.

Egy gymnasiumra átlag 289, egy reáliskolára 175 növendék esett.

Legnépesebb gymnasiumok: a debreczeni ev. ref. 662 tanulóval, a szegedi községi gymn. 591 tanulóval. Legkisebb népessége van az erzsébet-városi róm. kath. 4 osztályu gymnasiumnak, összesen 31 növendék. Ily iskola létezése nem indokolt. Valjon honnan szerezte 6 darab tót nemzetiségü növendékét.

Harmadik szám alatt a tanulók életkori viszonyait tárgyalja a jelentés: husz éves tanuló volt a gymnasiumban 651. a reáliskolákban 70, husz évesnél korosabb a gymnasiumokban 227, a reáliskolákban 27. Az ilyeket a minister elkésetteknek jelzé. Ily elkésett aránylag a gymnasiumokban van több.

A tanulók honossági viszonyait feltüntető táblázathól látjuk, hogy a középiskolákban együtt 151 tanuló van a külföldről. Ezek közül kétség kívül több az országban tartózkodó, idegen alattvaló gyermeke; azonban látszik, hogy a környező országok is használják ez intézeteinket, első sorban Oláhország, honnan összesen 78 tanuló van, ezek közül Brassóban a felekezeti román reáliskolában 21. az oda való gör. keleti gymnasiumban 10. s a mi az illetők helyes gondolkodásáról tanuszkodik, a brassói ágostai, némettannyelvü gymnasiumban 19 oláhországi — s az odavaló hasonlóan német tannyelvü reáliskolában 4 görögországi 5 oláhországi tanuló van; az újvidéki szerb nyelvü gymnasiumban 8 montenegrói tanuló van. Serbiából van 18 tanuló.

A 4. pont alatt az egészségi és fegyelmi viszonyokat tárgyalja a jelentés; erről azonban nincs táblás kimutatás, mivel kivált a gymnasiumok nem igen gondosak a vonatkozó rovatok vezetésében; a reáliskolák pontosabbak, elhisszük: állami intézetben idejöknek kell lenni az illetőknek felesleges dolgokkal való foglalkozásra is. A jelentésből látjuk, hogy a gymnasiumban minden 1000 tanulóból meghal 3·3; a reáliskolában 3·9. A gymnasiumoknál 1000 tanuló közül 4·2 távolitatott el; a reáliskoláknál 6·5.

Az 5. pontban a tapasztalt eredmény tárgyalatik; ennek biztos alapjául szolgálhatván a tanulók által nyert érdemjegyek; ezert az ezen pont alatti tényezők feltüntetésére részletes táblás kimutatást ad a jelentés.

A kimutatás szerint érvényes = jeles, jó, elégséges eredményel végzet a gymnasiumokban . . . . . 23351 tanuló
javító vizsgára utasított . . . . . 3834 tanuló

Osztály ismétlésre	3444 tanuló.
A reáliskolákban végezte az osztályokat	3627 „
Javitó vizsgára utasítottatott	593 „
Osztály ismétlésre	698 „

Vagyis concret számokkan: a gymnasiumokban minden 1000 tanuló közül végzett 783. javított 115. osztályt ismételt 102 tanuló; a reáliskolákban végzett 1000 tanuló közül 737, javított 125, ismételt 142 tanuló.

Ez összehasonlítás azt mutatja, hogy a reáliskolák a tanulók előmenetelét illetőleg hátrányban vannak. A jelentés szerint ez abból magyarázható, hogy a reáliskola tantárgyai nehezebbek, vagy pedig abból, hogy azoknál az eljárás szigorubb, mint a gymnasiumi növendékekknél.

Az indokolás első felét nem oszthatjuk: a reáliskola tantárgyai concret eseteket nyújtván a növendékeknek, azokat, kivált segítettve mindennemű kísérletekkel, mint megannyi egyes tényeket megtanulhatják, míg ellenben a gymnasium spekulatív tárgyai elmélkedésre és öngondolkodásra utalván a növendéket, természetöknél fogva nehezebbek amazoknál.

Hogy minő lelkiismerettel és igazsággal járnak el mindenik intézetben az illetők, arról ők feleljenek; de ezt fel kell tennünk.

Részemről valóbbnak tartom azt az okot, hogy a tanítató szülek azon csalfa hitben, hogy fiaik értelmi képessége elvész, ha iparos vagy gyakorlati pályára képeztetik, az iparos szakiskolába, sőt reáliskolába is csak kevésbé képes gyermekeiket küldik, kikhez magok is kevés reményt kötnek; a kikkél tehát a tanításnak kevesebb sikere van igen természetesen, s a kik kevésbé fegyelmezhetőek, miként a jelen jelentésben a fegyelmi eseteket feltüntető táblázat is mutatja.

De szerintem a gymnasiumokban mutatkozó jobb sikert biztosítja az, hogy a felekezeti gymnasiumokban conhabitatio és convictus levén, a növendékek közvetlen felügyelet és vezetés alatt állanak, s nincsenek anynyira magokra hagyatva, mint a reáliskolák növendékei. A görög keletiek, ágostai és helvét hitv., meg az unitáriusok gymnasiumaiban tanuló 12,506 növendék közül 1112 növendék bukott meg, tehát 10%-nál valamivel több.

A III. fejezet az érettségi vizsgálatokról szól.

A gymnasiumokban a szóbeli érettségi vizsga letételére bocsátott 2092 helybeli, 166 idegen, — azt hiszszük olyan, a ki a VIII. osztályt nem annál az iskolánál végezte, a hol érettségi vizsgát tett — tehát együtt 2258; ezek közül megbukott 83, vagyis 3%. A reáliskolákban szóbelire bocsátott 293 helybeli, 28 idegen, együtt 321, ezek közül megbukott 18, vagyis 5%. Miként az egész nyolcz osztályos tanfolyamban, ugy az érettségi vizsgáknál is az előmenetelt illetőleg a reáliskolák hátrányban vannak.

A gymnasiumoknál az érettséget tett ifjak között aránylag legtöbb bukott meg kolozsvári iskolánkban, hol 31 szóbeli vizsgára bocsátott közül megbukott 8.

Különös jelenségnek tűnik fel előttünk a sok ugynevezett idegen; részünkről óhajtandónak tartjuk, hogy mindenki azon iskolánál tegyen érettségi vizsgálatot, melynél a nyolczadik osztályt végezte.

Legtöbb idegen jeleztetik a részletes kimutatásokban a sáros-pataki ev. ref. gimnásiumban 6 helybéli mellett 41 idegen; azonban ennek tévedésnek kell lenni, miután ez intézetben a VIII. osztályt 40 tanuló végezte el jó eredménnyel. s az esztergomi r. kath. gimnásiumban, hol 18 helybéli mellett 28 idegen jeleztetik.

Az érettségi vizsgára jelentkezők közül legtöbben szándékoznak a jogi pályára 493, papi pályára 442. A reáliskolai növendékek közül mérnökségre 55; e pályára azonban a gimnásiumban érettséget tevők közül is 62 jelentkezett; építészeti meg gépész-mérnöki pályára ment a gimnásiumokból 48, a reáliskolákból 62, csak e két szakra váltak ki inkább a reáliskolai növendékek.

A IV. fejezet a középiskolák helyiségeiről és a taneszközökről szól. A vonatkozó adatok azonban hiányosak, mennyiben a gimnásiumok, a miként a jelentés mondja, a tényezők feltüntetésében nem nagyon pontosak; olvasóinkat mi sem fárasztjuk ez adatokkal.

A taneszközökre és szerekre költött összegből egy gimnásiumra esik 494 ft, egy reáliskolára 754 ft.

Az V. fejezet a középiskolai tanárokról szól. E szerint volt a gimnásiumok mellett, a hitoktatókat is beleértve, 1967 tanár, a reáliskolák mellett 457; és mivel a reáliskolák az összes középiskoláknak csak 15.65%-át teszik s a reáliskolai tanárok a tanári létszám 18.87%-át; ez utóbbi intézetek jobban vannak ellátva tanárokkal, mint a gimnásiumok, ezért minden gimnásiumi egyes tanárra 17, s minden reáliskolai tanárra csak 10 növendék esik.

A 17 fejezet a középiskolák fenntartási költségeiről szól. E czimen összesen kiadatott 3.312.487 ft, melyből jutott a gimnásiumokra 2.611.130 ft; a reáliskolákra 701.356 ft, átlag egy gimnásium ösztöndíjakkal és segélyekkel együtt 17,297 forintba, egy reáliskola 25,048 ftba került.

Az állam a maga pénztárából költött a gimnásiumokra 199,152, ft, a mi az összes kiadás 7%, a reáliskolákra 370,230 ft, 12%. Ösztöndíjra és segélyre kiadatott a gimnásiumban 7360 tanulóinak 334.219, a reáliskolákban 1067 tanulóinak 27,081 ft.

Egy tanárra esik átlag a gimnásiumban 1157 ft, a reáliskolában 1475 ft, egy tanuló került a gimnásiumban 67 ftba, a reáliskolába 137 ftba.

A VI. fejezet az ország két specialitásáról a pesti meg kolozsvári tanárképző intézetekről szól. A tényezőket méltató kimutatások itt mellőzöttek; az egyetemeket tárgyzó fejezetben sem találhatók. Az intézmény új szervezetben ment át; a mennyiben a tanfolyam 4 évessé lett. A pesti intézetbe tanult 47, a kolozsváriban 39 ifjú.

Számok hiányozván, a méltatás szóval történik, minden jól, mondhatni kitünően folyt le, kivált a pesti gyakorló gimnásiumra vonatkozó előadásban. Hanem az egyetlen szám adatnál is baj van: e szerint érettségi vizsgát tett 19 növendék, mind helybéli, természete-

sen mindenik érettnak lett nyilvánítva; igen de az előmenetek jelzésére vonatkozó rovatos kimutatás szerint ez intézet VIII. osztályában tanuló 19 növendék közül 3 osztály ismétlésre utasított; hogyan tehettek ezek érettségi vizsgát?

A Benedek-rendi szerzetnek is van egy tanárképző intézete Panonhalmán, a tanfolyam ebben is 4 éves; volt benne 15 növendék, a végzett növendékek a pesti állami képezdében tesznek tanárvizsgát.

A jelentés III. szakasza a felsőbb tanintézetekről szól.

Az 1. pont szerint az államnak és 7 vallásfelekezetnek volt 50 hittani intézete vagyis papnöveldeje, melyekben 1925 papnövendék tanult; ezek közt katolikus volt 39.1%, ezután következnek a Mózes-hitűek: rabbi-képző intézetek növendékei a papjelöltek 23.3%-át teszik ki. Anyanyelv szerint magyar az összes létszámból 62.2%.

A 2. pont szerint jogakadémia volt: az állam által fenntartott 1. tanulmányi alapból 4, kath. érsekség és püspökség által fenntartott 2, luth. és ref. felekezetek által fenntartott 6. együtt 13, melyekben 754 növendék tanult. A letett alap- és szakvizsgákon aránylag nagy a bukottak száma. Kétségkívül a vizsgáknál alkalmazott, szigorubb eljárás okán, legkiválóbb volt a bukás az eperjesi jogakadémiánál.

A 3. pontban a budapesti tudomány-egyetem viszonyait ismereti a jelentés Közoktatásunk e tetőzete méltó büszkesége nemzetünknek.

A négy karnál volt alkalmazva 65 rendes, 17 rendkívüli, 8 helyettes, 76 magán és 6 szaktanár, együtt 172 tanár; az előadások száma 539, e tényezők egyenként vannak feltüntetve. A rendes tanárok előadásai népesek; a rendkívüli és magántanároké gyérek. Irodalmi munkásság jele, hogy a tanári kar 46 tagja 216 kisebb-nagyobb irodalmi munkát írt.

Rendes és rendkívüli hallgató volt az I. félévben 3252; természetesen legnépesebb volt a jogi karé 1560 hallgató; a II. félévben 3059 hallgató.

A tanulók közül osztrák volt 41; más államokból 13.

A megtett vizsgálatok nagyságát mutatja az, hogy egyedül a jog- és államtudományi karnál tartott négyféle vizsgák alkalmával 1161 hallgató vizsgázott, 786 képesített, 375 nem-képesített. Igen kedvezőtlen jel. Doctorrá avattatott 196, ennél kisebb fokozatot nyert 302.

Az egyetemre évi kiadás volt összesen 516.416 forint, újabb építkezésekre és bérházásokra 218.322 ft. vétetett fel a költségvetésbe, némely ágak évi átalányai jelentékenyen gyarapítottak.

A kolozsvári egyetemen van a karokban 56 mindenféle tanár, az előadások száma a két félévben 230. Az órák számát a budapesti viszonyokhoz mérve, ez intézetnél a tanárok kevesebb órát adnak, a bölcsészeti és nyelvtudományi osztálynál például egy tanárra hetenként 4 óra esik.

A tanulók száma: rendes 380, rendkívüli 31, együtt 411, a Mózes-vallású hallgatók a létszám 5.8%, míg a budapesti egyetemen 26%-nál is több.

A különböző vizsgálatok és szigorlatok száma a másik egyetem-

ben tartottakhoz mérten nagyon csekély; ellenben a tandíj elengedések, mentességek és jutalmazások itt kedvezőbbek a hallgatókra nézve.

Az egyetemre kiadatott összesen 213.438 frt. a vegytani intézet megépítésének költségein kívül, egy hallgató tehát 518 forintba került az államnak.

A tanári kar tudományos és irodalmi munkásságát nem jelzi a jelentés, a hallgatók munkálkodása jutalmak elnyerésében kiváló volt.

Az 5 pont a József műegyetemről szól, s mert az intézet ez évben költözködött saját helyiségébe, az egyes tényezők tüzetesen nem tárgyaltnak.

A táblás kimutatások szerint volt az intézetben 27 rendes, 2 helyettes, 11 magántanár, 2 szaktanító. A 186 előadás átlag 442 heti órát vett igénybe.

Beiratkozott tanuló volt 444, ezek közül az utolsó félévben 98 tandíjmentes; külföldi volt osztrák 14, más idegen országból 1.

Bámulatos, hogy kivált a szomszédos országok, melyekben a magasabb tudományos képeztetés eszközei még kezdetleges állapotban vannak, felsőbb tanítézeinket nem igen használják.

A jelentés IV. szakasza az emberbaráti és közművelődési intézetekről szól, ezek viszonyai ismeretesek lévén, a jelentés e szakaszának méltatását mellőzzük.

K. A.
